

5. Лучка А. В. Забезпечення прозорості та відкритості бюджетів місцевого самоврядування як засіб поглиблення демократизації суспільного життя. *Вісник ТНЕУ*. 2007. № 2. С. 37 – 45.
6. Нехайчук Д. В., Чос Є. О. Фінансові ресурси місцевих органів влади. *Культура народів Причорномор'я*. 2012. № 223. С. 61 – 65.
7. Ткачук А. Про децентралізацію влади та реєстрацію громади. URL: <http://decentralization.unian.ua/> (дата звернення: 09.11.2019 р.).
8. Петриків А. В. Роль місцевих запозичень у вирішенні фінансових проблем регіонів. *Ефективна економіка*. 2015. №5. DOI: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=4093>.

Васечко Вікторія Олегівна
*консультант загального відділу
виконавчого апарату Волинської обласної ради*

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ РЕГІОНІВ

Для регіонів України в умовах посиленої регіоналізації і переорієнтації напрямів розвитку на європейський демократичний простір однією з основних проблем залишається забезпечення стабільного соціально-економічного розвитку, що базується на досягненні високого рівня життя та добробуту населення, формуванні екологічно безпечного середовища для життєдіяльності, гарантуванні економічної і соціальної безпеки. Таким чином актуалізуються дослідження соціально-економічного розвитку на рівні регіону з врахуванням вимог сьогодення.

Дослідженню теоретико-методичних засад соціально-економічного розвитку регіонів країни і прикладних аспектів її забезпечення присвячені праці багатьох провідних вітчизняних і зарубіжних вчених-економістів. Зокрема, серед широкого кола науковців слід відзначити праці таких науковців, як: О. Амоша, М. Бутко, О. Василик, З. Варналій, І. Вахович, В. Геєць, Т. Гуйда, Б. Данилишин, М. Долішній, С. Дорогунцов, А. Єпіфанов, Ф. Заставний, С. Іщук, В. Кравченко, І. Лукінов, Л. Мельник, Я. Олійник, І. Сало, Д. Стеченко, В. Тарасевич, М. Хвесик, О. Шаблій, О. Черевко, М. Чумаченко та багато інших. Основним чином, увага дослідників акцентується на оцінюванні рівня соціально-економічного розвитку регіону, з'ясуванні факторів впливу та проблемних моментів

щодо його забезпечення. Разом з тим, з огляду на багатоаспектність соціально-економічного розвитку, подальших досліджень потребують теоретичні засади соціально-економічного розвитку регіону в контексті сучасних умов функціонування соціально-економічної системи регіону.

Основні цілі статті полягають у дослідженні теоретичних засад соціально-економічного розвитку регіону.

В економічній літературі регіон трактується як [1, с. 89]:

1) адміністративно-господарська одиниця (територія), а саме: район, область, край, округ;

2) економіко-географічне утворення, тобто частина території країни з однорідними природними умовами і специфічною спрямованістю розвитку продуктивних сил;

3) група сусідніх держав із загальними історичними традиціями і взаємопов'язаною економікою.

Регіон є цілісною територією взаємодії сукупності природних, соціальних та економічних елементів [2, с. 153]. У відповідності до законодавства України, зокрема, Закону України «Про стимулювання розвитку регіонів» регіон визначено як територію Автономної Республіки Крим, області, міст Києва та Севастополя, тобто відбувається ототожнення регіону з обласним рівнем адміністративно-територіального поділу [3].

Основними характерними ознаками регіону є [4]:

– територіально-виробнича структура, обтяжена економічними зв'язками в сукупності усіх міст і населених пунктів адміністративної території (області);

– інтегроване економічне середовище з переважно замкнутим виробничим циклом;

– виробництво кінцевої продукції на основі регіонального розподілу праці;

– функціонально-просторове середовище, де узгоджуються всі наявні на певній території чинники економічного відтворення;

– єдина комунікаційна, транспортна й економічна система;

– відносна самостійність господарювання в межах єдиного виробничого комплексу, забезпеченого власними трудовими, матеріальними і фінансовими ресурсами;

– регіональний ринок товарів і робочої сили та ринкова інфраструктура.

Розвиток регіону – багатовимірний і багатоаспектний процес, який звичайно розглядається з погляду сукупності різних соціальних і економічних цілей [5, с. 4.]. Еволюцію теорій регіонального розвитку розглянуто в таблиці 1.

Таблиця 1

Теорії регіонального розвитку

Теорії / концепції регіонального розвитку	Період поширення	Опис теорії	Застосування в світі та Україні
1	2	3	4
Теорія полюсів зростання і центрів розвитку	<i>Друга половина XX ст.</i>	Регіональний центр зростання являє собою поєднання галузей, здатних суттєво впливати на економічний розвиток у зоні своєї дії.	До економічних криз середини 70-х рр. XX ст. ця теорія вдало застосовувалась у багатьох державах, які нині є членами ЄС. Втім, на думку фахівців, її слабкість швидко стала очевидною за умов поглиблення тривалої економічної кризи. Центри зростання залишились ізольованими у своїх регіональних економіках, а ініціативи, які були заохочені в ці регіони для структурної політики, виявились особливо вразливими до кризи.
Теорія саморозвитку регіонів (ендогенного розвитку)	<i>Наприкінці 1970-х рр.</i>	Ця теорія була покликана сприяти забезпеченню самодостатності регіонів на засадах наявного соціально-економічного потенціалу територій. У ній вже йдеться про використання локальних конкурентних переваг, культуру менеджменту, індустріальні традиції, які згодом стануть основою концепції конкурентоспроможності територій.	На сучасному етапі для України ця концепція є актуальною, причому вона не втрачає своєї популярності у державі вже багато років. Про практичну значущість концепції саморозвитку регіонів для України свідчить те, що сучасна нормативно-правова база з питань регіонального розвитку значною мірою базується на її положеннях.
Концепція знаннєвої економіки	<i>1980-1985-і рр.</i>	Визнання пріоритетної ролі людського та інформаційного чинників	Ця концепція також є актуальною на сучасному етапі як для України, так

		для територіального розвитку. Концепція передбачає розбудову інтегральної системи стратегічного управління, спрямованої на забезпечення високого рівня глобальної соціально-економічної конкуренто-спроможності країни. Розвиток знаннєвої економіки – це підвищення глобальної конкуренто-спроможності виробництва як країни в цілому, так і окремих її регіонів.	і країн Європи.
Концепція сталого розвитку	<i>80-і рр. XX ст.</i>	Концепція полягає у тому, що вирішення сьогоденних проблем не повинно створювати загрози для наступних поколінь у задоволенні їх інтересів та гармонійному одночасному соціальному, екологічному та економічному розвитку.	В Україні концепція сталого розвитку протягом останнього десятиліття є предметом активних наукових досліджень, держава підтвердила свою згоду на впровадження її принципів у практику державного управління, підписавши низку документів з цього питання, проте у її практичній діяльності системний підхід щодо запровадження концепції сталого розвитку ще не застосовується.
Концепція регіональних інноваційних систем (РІС)	<i>90-і рр. XX ст.</i>	Концепція РІС передбачає розвинену інноваційну інфраструктуру, створення регіонального центру управління інноваційними процесами, налагодження ефективних взаємовідносин між суб'єктами інноваційної діяльності та наявність регіональних інноваційних програм, що розробляються регіональною владою за участю зацікавлених суб'єктів з метою активізації інноваційних процесів.	Незважаючи на велику наукову популярність, в Україні концепція РІС ще не набула практичних ознак.
Теорія стимулювання (підвищення) регіональної	<i>Наприкінці XX ст.</i>	Вона враховує підходи та ідеї усіх існуючих регіональних теорій і концепцій, економічних та	В Україні про необхідність підвищення регіональної конкурентоспроможності

конкуренто-спроможності (концепція кластерного розвитку; концепція регіональних конкурентних переваг; концепція регіональних інноваційних мереж)		соціальних теорій і передбачає застосування ексклюзивних, інноваційних механізмів для забезпечення територіального розвитку.	почали говорити наприкінці 90-х рр. ХХ ст.
Теорія соціального капіталу території	<i>Початок ХХІ ст.</i>	Основою теорії є соціальний капітал, що розглядається як чинник територіального розвитку.	Застосування цієї теорії на практиці потребує тривалого часу, обумовлює стратегічні заходи і розуміння важливості питання інтеграції та відповідних власних вихідних позицій. У зарубіжних країнах цьому питанню вже приділяється значна увага, Україна ж поки що орієнтована на швидкі результати, а її політика мало спрямовується на налагодження різноманітних мереж співпраці.

Примітка: складено автором за даними [6, с. 142-146]

Загалом можемо стверджувати, що у всіх теоріях регіонального розвитку в процесі їх еволюції більшою чи меншою мірою, але завжди акцентувалась увага на економічних та соціальних аспектах, їх вагомості у досягненні загального регіонального розвитку.

Безумовно, що ефективне управління регіональним розвитком має «опиратися» на індивідуальну концепцію соціально-економічного розвитку на певний період для кожного регіону, яка базується на [7, с. 40-41]:

- економічній політиці країни та відповідає як національним, так і регіональним інтересам;
- врахуванні природних, кліматичних, демографічних, історичних, економічних особливостей території задля їх раціонального використання;
- довготерміновості;

– врахуванні інтересів усіх галузей регіону, населення, підприємств і забезпеченні зростання добробуту населення.

Під соціально-економічним розвитком регіону розуміється таке функціонування регіональної соціогеосистеми у соціально-географічному просторі, в якому внаслідок цілеспрямованих змін економічної, соціальної, геоекологічної та інших складових суспільно-географічного процесу на основі оптимізації регіонального управління досягається неухильне підвищення рівня та якості життя населення [2, с. 154].

Соціально-економічний розвиток регіону є результатом позитивних, незворотних, закономірних, раціональних, оптимальних та ефективних змін, що відбуваються в соціально-економічному житті суспільства.

Процес соціально-економічного розвитку має за мету [8, с. 37; 9, с. 43]:

– підвищення доходів, поліпшення здоров'я населення і підвищення рівня його освіти;

– створення умов, сприяючих зростанню самоповаги людей у результаті формування соціальної, політичної, економічної і інституційної систем, орієнтованих на пошану людської гідності;

– збільшення свободи людей, зокрема їх економічної свободи.

Основні аспекти соціально-економічного розвитку регіону, визначені різними науковцями в сучасній економічній науці наведені у таблиці 2.

Таблиця 2

Аспекти соціально-економічного розвитку регіону

Науковці	Аспекти соціально-економічного розвитку регіону
<i>Благодарний О.І., Коршикова І.О., Плужникова Є.А., Решетило В.П.</i>	Зростання виробництва і доходів; зміни в інституційній, соціальній і адміністративній структурах суспільства; зміни в суспільній свідомості; зміни в традиціях і звичках [8, с. 37; 10, с. 126].
<i>Телебенева Є., Барило І.</i>	Підвищення рівня та поліпшення якості життя населення, розширення можливостей формувати та забезпечувати власне майбутнє [2, с. 153].
<i>Сохецька А. В.</i>	Зростання доходів на душу населення, створення реальної рівності для отримання освіти і працевлаштування, забезпечення рівних гендерних можливостей, вищого рівня медичного обслуговування відповідно до світових норм [11, с. 13].
<i>Кузишин Х.І.</i>	Підвищення доходів, поліпшення здоров'я населення і підвищення рівня його освіти; створення умов, сприяючих зростанню самоповаги людей у результаті формування соціальної, політичної, економічної і інституційної систем, орієнтованих на пошану людської гідності; збільшення свободи людей, зокрема їх економічної свободи [9, с. 43].
<i>Уманець Т.В.</i>	Збільшення доходів, поліпшення освіти, покращання навколишнього середовища, рівність можливостей, розширення особистої свободи, збагачення культурного життя [12, с. 25].

Розвиток різних регіонів за своїм змістом може сильно відрізнятись, і це розходження обумовлене не тільки вихідним рівнем розвитку, але й особливостями кожного регіону, його виробничою структурою, географічним положенням, виробничою спеціалізацією тощо [8, с. 38].

Основні рушійні сили (фактори) соціально-економічного розвитку регіонів можна розподілити на дві групи [13, с. 252]:

– об'єктивні (некеровані) фактори – географічне положення, природно-кліматичні умови, наявність сировинних ресурсів, державна регіональна політика;

– суб'єктивні (керовані) фактори – структура і спеціалізація економіки, демографічний потенціал, соціально-економічна політика, система розселення (доля міського населення), інвестиційна привабливість, міжрегіональні зв'язки.

На рівні регіону можна розглядати такі критерії й відповідні їм показники соціально-економічного розвитку [9, с. 45; 14]:

– ВВП або ВВП (абсолютна величина на одну особу населення) і темпи зростання цих показників;

- середній рівень доходів населення і ступінь їх диференціації;
- тривалість життя, рівень фізичного і психічного здоров'я людей;
- рівень споживання матеріальних благ і послуг;
- рівень охорони здоров'я, освіти;
- стан навколишнього середовища; розвиток малого бізнесу;
- збагачення культурного життя людей.

Отже, проведені дослідження дозволили сформулювати основні теоретичні засади соціально-економічного розвитку регіону. Проблема соціально-економічного розвитку регіонів України є надзвичайно складною та важливою і для свого вирішення потребує широкомасштабних дій у різних сферах життєдіяльності.

Література:

1. Державне управління в Україні: наукові, правові, кадрові та організаційні засади: навч. посіб. / за заг. ред. Н.Р. Нижник, В.М. Олуйка. Львів: Вид-во Нац. ун-ту «Львівська політехніка», 2002. 352 с.
2. Телебєнєва Є., Барило І. Соціально-економічний розвиток регіону як об'єкт суспільно-географічного дослідження. *Часопис соціально-економічної географії*. 2015. Випуск 19 (2). С. 152-156. DOI: <https://periodicals.karazin.ua/soccecongeo/article/view/4707/4285>.

3. Про стимулювання розвитку регіонів: Закон України від 08.09.2005 р. №2850-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2850-15> (дата звернення: 10.11.2019 р.).
4. Державне управління регіональним розвитком України: монографія / за заг. ред. В. Є. Воротіна, Я. А. Жаліла. Київ: Національний інститут стратегічних досліджень при Президентові України, 2010. 288 с.
5. Гедз М. Й. Структура потенціалу регіонів в умовах модернізаційних перетворень. *Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України*. 2014. Вип. 5 (109). С. 3 – 10.
6. Дегтярьова І. Теорії регіонального розвитку та їх еволюція як основа сучасного регіонального управління. *Вісник національної академії державного управління*. 2013. №11. С. 141 – 148. DOI: <http://visnyk.academy.gov.ua/wp-content/uploads/2013/11/2010-4-20.pdf>.
7. Возняк Г.В. Регіональний розвиток: сутність і методологічна основа. *Регіональна економіка*. 2015. № 3. С. 34 – 43.
8. Благодарний О. І., Коршикова І. О., Плужникова Є. А. Теоретичні основи забезпечення сучасного розвитку регіонів. *Економіка та право*. 2015. №1 (40). С. 36 – 42.
9. Кузишин Х. І. Цілі та критерії соціально-економічного розвитку регіону. *Методологічні проблеми фінансової теорії та практики: зб. наук. праць / уклад. В. В. Письменний, Б. В. Максимчак; відп. за вип. О. П. Кириленко*. Тернопіль: ТНЕУ, 2016. С. 43 – 45.
10. Решетило В. П. Синергия становления и развития региональных экономических систем: монография. Харків: Харк. нац. акад. город. хоз-ва, 2009.
11. Сохецька А. В. Інституційні фактори економічного зростання в умовах переходу України до ринку: автореф. дис ... канд. екон. наук: 08.01.01. Львів, 2003. 20 с.
12. Уманець Т.В. Методологічні аспекти управління економічним розвитком регіону. *Регіональна економіка*. 2006. № 1 (39). С. 22 – 35.
13. Гаврилов А. И. Региональная экономика и управление: учеб. пособие для вузов. М.: ЮНИТИ-ДАНА, 2002. 239 с.
14. Ковальчук В.Г. Цілі та критерії соціально-економічного розвитку регіону. *Державне будівництво*. 2012. №2. DOI: http://nbuv.gov.ua/UJRN/DeBu_2012_2_23.